

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย

CULTURAL TOURISM OF THE TAI DAM COMMUNITY IN LOEI PROVINCE.

ภัทรธิดา พลงาม/ PATTHIRA PHON-NGAM

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE, LOEI RAJABHAT UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้รู้ ร่วมกับการสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทดำพบว่าชาวไทดำมีศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ได้แก่ การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทดำ และการเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประกอบด้วย (1) การละเล่น ชาวไทดำมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านาน เรียกว่าการละเล่นนี้ว่า แชปาง (2)ด้านภาษา ชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม (3) ด้านการทอผ้า ไทดำบ้านในอดีตทุกคนจะปลูกฝ้ายเอง หรือเลี้ยงไหมเองเพื่อนำมาผลิตเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว (4) ด้านการแต่งกายของชาวไทดำ มีหลายแบบทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ การแต่งกายของไทดำ (5) อาหาร ประกอบไปด้วยผัก และน้ำพริก(6) ด้านประเพณี มีดังนี้ 1) ประเพณีการเกิด 2) ประเพณีการเลี้ยงดู 3)ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน 4) ประเพณีวัยหนุ่ม 5) ประเพณีการตาย และ (7)ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ 1)พิธีแต่งงาน 2)พิธีขบมด 3)พิธีบ๊าดตั้ง 4) พิธีเสนเรือน 5)พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนไทดำ

Abstract

The purpose of this study was to investigate the potential of cultural tourism of Tai Dam community in Loei province Thailand. The study was qualitative research using interviews, document analysis, and indirect observation. Analysis of qualitative data was done by content analysis.

The research results found that the potentials of Tai Dam cultural tourism consisted of sightseeing the houses of Tai Dam and exploring ways of life and living consisting of (1) play: Tai Dam has been reserved the long legendary play called "Shair Pang" (2) language: Tai Dam uses their own language which is for specific group (3) weaving: in the past, every Tai Dam house would grown cotton or feed silkworm by themselves to produce a silk garment for family members (4) dress: in the past Tai Dam wore a lot styles of clothe, both women and men which became a symbol of the ethnic groups of Tai Dam dress (5) food consisting of vegetables and chili (6) traditions of 1) tradition of birth 2) tradition of raising 3) tradition of mate selection and marriage 4) tradition of youth 5) tradition of death and (7) rituals of 1) matrimonial ceremony 2) Kub Mod ceremony 3) Pat Tong ceremony 4) San Learn ceremony and 5) the host ceremony

Keywords: cultural tourism, potential of cultural tourism, Tai Dam community

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อเรียนรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่างของชนชาติอื่นๆ เพื่อสร้างสมประสบการณ์ชีวิตที่นอกเหนือจากการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้น วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่สะท้อนความเป็นไทยที่แท้จริงเพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็คือ ความลึกซึ้งในความแตกต่างของวิถีชีวิต และการได้แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดซึ่งกันและกัน ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ มากมาย อาทิเช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต การทำมาหากิน

ในกระแสการเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการสร้างเอกลักษณ์ การรื้อฟื้น ปรับแต่งเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และอีกประการหนึ่งคือการให้ความหมายแก่สินค้า ตัวตน และพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งต้องพึงพิงการท่องเที่ยวเป็นสำคัญในการสร้างรายได้ให้กลุ่ม การพัฒนาการท่องเที่ยวนี้เองอาจเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่สนับสนุนคำจูงต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ(สุนิสา ฉันทน์รัตนโยธิน ,2546)

การท่องเที่ยวเป็นอิทธิพลหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์จะเริ่มกลับไปค้นหาความจริงแท้ของเผ่าพันธุ์ที่แท้จริง ประเพณี ความคิด ความเชื่อแสดงออกเป็นวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างแท้จริง จนกระทั่งเกิดกระบวนการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (Commoditization) ที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์เริ่มปรากฏออกมามากขึ้น การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลไกทางเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวนี้เองที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เริ่มกลับมามีตัวตนชัดเจนขึ้นในสังคมอีกครั้ง(สุนิสา ฉันทน์รัตนโยธิน ,2546)

จังหวัดเลยมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เกษตรและหัตถกรรม ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้มาเที่ยวชมและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับจังหวัดข้างเคียงได้ ตลอดจนได้มีการพัฒนาให้จังหวัดเลยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง หรือที่กล่าวกันว่า“ประตูสู่อุณหภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง “ นอกจากนั้นในจังหวัดเลยมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในภาคอีสาน อยู่ที่หมู่บ้านนาป่าหนาดตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์และทุนทางสังคมด้านวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวไทดำเป็นทุนเดิมของหมู่บ้านและมีศิลปวัฒนธรรมที่น่าเรียนรู้ ศึกษาในหมู่บ้านแห่งนี้ได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชาติพันธุ์ ไทดำที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมต่างๆ ในศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของความเป็นชาวไทดำ ก็ยังไม่ได้จัดให้เป็นระบบระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ไม่มีการรวมตัวของกลุ่มไทดำ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ไทดำที่จะต้องสืบสานวัฒนธรรม และดำรงความเป็นชาติพันธุ์ของตนสืบต่อไป รวมทั้งขาดการสนับสนุนกิจกรรมการดำเนินการพัฒนาต่างๆ ในหมู่บ้านยังไม่ทั่วถึง

ชาวไทดำมีประวัติศาสตร์อันยาวนานน่าศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ภาษาเขียนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย

ง่ายมีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ มีเกษตริย์ปกครองถึง 45 พระองค์ ไทดำอาศัยอยู่ทั่วไปตั้งแต่แม่น้ำโขงถึงแม่น้ำมูล มีไทดำอยู่หนาแน่น ไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพมาจากแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งเป็นครั้งที่ 5 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าให้ พระยาภูธราภัยหรือพระยาชมภู เป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อและได้อพยพชาวไทดำจากเมืองแกลงและเมืองพวนในแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทย มาถึงปากแม่น้ำลาย ทำแปลงแม่น้ำนานลงมาในปี พ.ศ. 2425 ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2430 ได้อพยพเข้าไปในประเทศลาวอีก และอพยพกลับมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด เมื่อปี พ.ศ.2460 จนถึงปัจจุบันมีชาวไทดำซึ่งเป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ที่รักษามรดกวัฒนธรรมนิยมประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น คือ ภาษาไทดำ และภาษาเลย มีตัวอักษรไทดำที่ยังอนุรักษ์ เก็บบันทึกเป็นหลักฐานไว้ประเพณีท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ได้แก่มีศิลปะการละเล่นของชาวไทดำ (แซปาง) ที่ชาวบ้านจะเล่นกันอยู่จนถึงปัจจุบัน มีบุญประจำปีคือบุญประเพณีข้าวเปลือกที่ปฏิบัติกันทุกปีในเดือนสาม มีประเพณีโฮมไทดำ ซึ่งเป็นการรวมเครือญาติของชาวไทดำจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ จัดสืบทอดกันมายาวนาน จนถึงปัจจุบัน รวม 8 ปี ประเพณีเลี้ยงบ้านปฏิบัติทุกปีๆ ละ 2 ครั้งในเดือนหกและเดือนสิบเอ็ดหรือสิบสอง (เพชรตะบอง ไพศุณย์ , 2548)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดได้สะท้อนภาพที่ชัดเจนของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยต่อไป แต่เจตนาารมณ์และความตั้งใจ นี้จะดำเนินไปได้มากน้อยเพียงใด จำเป็นต้องสร้างกลไกเพื่อควบคุม ส่งเสริม และอนุรักษ์ให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำได้ดำรงอยู่ในสังคมไทยต่อไป ซึ่งกลไกหนึ่งซึ่งผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าจะเป็นแนวทางที่สามารถส่งเสริม และอนุรักษ์ให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำได้ โดยวิธีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของไทดำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทดำ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวของชุมชน การจัดทำสื่อต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวใน“ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด” รวมทั้งการจัดนิทรรศการ แสดงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของไทดำ

จากสภาพปัญหาและความจำเป็นดังกล่าว จึงเกิดความจำเป็นที่ควรศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทดำ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทดำ ผลจากการศึกษาก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทดำ เพื่อเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ทางอ้อมให้กับผู้ที่ต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทดำ อันเป็นแนวทางที่อนุรักษ์ วัฒนธรรมไทดำให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยต่อไปภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือคือประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก เป็นประเด็นคำถามปลายเปิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แต่ไม่กำหนดเป็นคำถามที่มีโครงสร้างตายตัว

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่สมาชิกในหมู่บ้านไทดำ ผู้นำชุมชนไทดำ ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่มาเยือนศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และมีความน่าเชื่อถือโดยใช้วิธีการสอบถาม การสังเกต และสัมภาษณ์จากบุคคลที่ให้ข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลในการวิจัย ได้กระทำพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบทันทีและตรวจสอบในช่วงของการวิเคราะห์ ข้อมูลเป็นระยะ ๆ จนสู่ขั้นตอนการสรุปผลการวิเคราะห์ จึงได้ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องครบถ้วนสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้าซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยการพิจารณาถึงเวลา สถานที่ บุคคล ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเวลาสถานที่ และบุคคลของผู้ให้ข้อมูลแล้ว ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้นไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้งที่ทำการเก็บข้อมูลจะบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดแล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ แยกประเภท และวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อหาข้อสรุปแล้วจึงนำเสนอรายงานผลการวิจัยแบบบรรยาย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทดำในครั้งนี้จำแนกตามแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นอาคารสถานที่และด้านการเที่ยวชมศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของไทดำ มีรายละเอียดดังนี้

การเที่ยวชมหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด

ตั้งอยู่ที่บ้านนาป่าหนาดคุ้มใต้ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2539 โดย อาจารย์เพชรตะบอง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาหอเรียน อำเภอเชียงคานร่วมกับชาวบ้านบ้านนาป่าหนาดในการจัดสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งที่เผยแพร่ข้อมูลด้าน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตรวมทั้งประวัติ ความเป็นมาของชนชาติไทดำบ้านนาป่าหนาด

หมู่บ้านวัฒนธรรมมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มชาวบ้านมีสมาชิกเป็นชาวไทยดำ ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 50 คนและมีการจัด

ตั้งกันเป็นกองทุนเก็บเงิน คนละ 100 บาทต่อปี เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและสร้างความสามัคคีแก่ชาวไทยดำที่เหลือยู่

ในส่วนของการจัดแสดงนั้น ภายในที่ตั้งของหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำนั้นเป็นการจัดแสดงสถานการณ์การใช้ ชีวิตประจำวันของชาวไทยดำ การทอผ้า การตีมีด การใช้ชีวิตของคนเผ่าคนแก่ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวไทยดำและยังมีการสนับสนุนให้คนแก่ของหมู่บ้านได้มีกิจกรรม และมีการประชุมกันภายในกลุ่มเป็นประจำทุก 2 เดือนต่อครั้งและประชุมใหญ่ปีละครั้ง

ในการจัดตั้งได้อาศัยงบประมาณที่อาจารย์เพชรตะบองได้จัดหาจากหลายที่และชาวบ้านช่วยเหลือกันจนก่อตั้งได้และมีทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้วสนับสนุนมาบ้างเป็นครั้งคราวและปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้วก็จัดสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทดำขึ้นที่คุ้มเหนือเช่นกัน

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้าน สาธิต ความเป็นไทดำทั้งหมดประกอบด้วยกิจกรรมหรือการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของชาวไทยดำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมได้เห็นภาพจริง

องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวัฒนธรรมของชาวไทยดำนั้น ทำให้เกิดความภูมิใจและสำนึกรักในความเป็นชาวไทยดำและอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้ทุกคนได้รู้จักชาวไทยดำได้ชัดเจน ขึ้นว่าเป็นมาอย่างไร

ภาพที่ 1 บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด

ภาพที่ 2 กิจกรรมในบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด

บ้านเรือนชาวไทยดำ

บ้านไทดำมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตนเอง การใช้วัสดุต่างๆ ในท้องถิ่น หลังคาและปีกนกหัวท้ายบ้านลากลงมายาวเสมอกัน หลังคาบ้านมีลักษณะโค้งเป็นกระโจม มุงด้วยหญ้าคายาวคลุมลงมาเสมอฟันเรือนคลุมฝาบ้านรอบทุกด้าน ยอดจั่วบนหลังคามีการประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขากวางไขว้กัน เรียกว่า "ชอกุด" ตัวบ้านจะยกพื้นสูง นิยมทำห้องเดียวมีระเบียงหรือชานยื่นออกมาไว้สำหรับนั่ง

เล่น หลังคามุงด้วย หญ้าคาลักษณะเป็นหน้าจั่วอยู่ด้านบน แต่มีชายคาเป็นวงกลมรอบตัวบ้าน ตัวบ้านจะสร้างด้วยไม้ไผ่ทั้งหลังไม่มีหน้าต่าง มีเพียงประตูทางเข้าด้าน หน้าและด้าน หลัง ฝาบ้านจะล้อมด้วยไม้ไผ่ทั้ง 4 ด้าน พื้นบ้านจะรองรับด้วย ลำไม้ไผ่และพื้นบ้านปูด้วย ฟากที่ทำจากไม้ไผ่ทาบ ส่วนเสาจะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นต้น ๆ และบันไดจะทำด้วยลำไม้ไผ่เพื่อใช้สำหรับขึ้นลงโดยพาดไว้บริเวณด้านหน้าและด้านหลังของตัวบ้าน มีใต้ถุนสูงโล่งกว้างใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ ภายในตัวบ้านเปิดโล่งและมีห้องหนึ่งเรียกว่า“กะล่อหอง”ก่อนขึ้นไปอยู่จะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ก่อนลักษณะโค้งเป็นกระโจม มุงด้วยหญ้าคา ยาวคลุมลงมาเสมอพื้นเรือนคลุมฝาบ้านรอบทุกด้าน ลักษณะบ้านเรือนแสดงในภาพที่ 3-5

ภาพที่ 3 บ้านใต้ถุนสูงโล่งใช้เก็บสิ่งของ

ภาพที่ 4 หลังคาบ้านโค้งเป็นกระโจม

ภาพที่ 5 ยอดจั่วบนหลังคา

การเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ชาวไทดำจะมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเองซึ่งอยู่บนบรรทัดฐานของความเชื่อและและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องผีเรือนและพิธีเซ่นผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษาหรือเจ้าบ้าน (เจ้าบ้าน หมายถึง พระเสื้อเมือง)พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน เป็นต้น มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีดังนี้

1. การละเล่นชาวไทดำ

ไทดำยังมีการละเล่นที่สืบทอดกันมาช้านาน เป็นการแสดงความเคารพต่อหมอมดประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะมีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ปี บั้งปู พางฮาด เรียกการละเล่นนี้ว่า “แซปาง” มักมีการแสดงในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสามและเดือนหก ดังแสดงในภาพ 6-8

ภาพที่ 6 การเล่นพื้นบ้านไทดำ

ภาพที่ 7 การเล่นพื้นบ้านไทดำ

ภาพที่ 8 การเล่นพื้นบ้านไทดำ

ส่วนเด็กๆไทดำ มักจะเล่น อุปกรณ์เรียกว่า “ล้อ” ซึ่งของเล่นของเด็กไทดำแบบง่ายๆ ที่สามารถประดิษฐ์ได้เอง ดังแสดงในภาพ 9-10

ภาพที่ 9 การเล่น “ล้อ” ของเด็กไทดำ

ภาพที่ 10 การเล่นของเด็กไทดำ

2. ภาษา

ภาษาของชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม แสดงในภาพที่ 10

ภาพที่ 11 อักษรไทดำ

3. การทอผ้า

จากการสัมภาษณ์ผู้นำด้านภูมิปัญญาทอผ้าและการสังเกตผ้าทอพบว่า การทอผ้าเริ่มตั้งแต่ปลูกจนถึงเก็บฝ้ายประมาณ 6 เดือนจากนั้นจะเอาดอกฝ้ายมาอ้วฝ้ายเพื่อเอาเมล็ดออก นำดอกฝ้ายที่ได้ไปถากด้วยกงฝ้ายเพื่อให้ฝ้ายฟูเป็นปุย นำปุยฝ้ายไปล่อให้กลมๆยาวๆจนไม่ล่อฝ้าย ประมาณ 1 คืบ เรียกว่า “ล่อฝ้าย” เพื่อนำไปปั่นนำล่อฝ้ายไปปั่นด้วยปั่นฝ้าย โดยใช้มือขวาหมุนที่มีมือหมุนของปั่นฝ้าย (ตามเข็มนาฬิกา) พร้อมกับมือซ้ายดึงล่อฝ้ายให้สัมพันธ์กันก็จะได้เส้นฝ้ายยาวขึ้นเรื่อยๆ จนสุดแขน จึงใช้มือขวาหมุนกลับทางเพื่อเก็บเส้นฝ้ายไว้กับเหล็กในฝ้าย

4. การแต่งกายของชาวไทดำ

เครื่องแต่งกายของไทดำมีหลายอย่างทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เครื่องแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์โดยผู้ชายจะสวมใส่กางเกงขาวขาวคาดสีดำ กางเกงหัวโหล่งขาวขาวสีดำเวลานั่งใช้เหน็บ กางเกงหัวโหล่งขาสันสีดำหัวมีสายรัด ผู้ชายที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่จะใส่เสื้อฝ้ายสีดำ เสื้อแขนสั้น เสื้อแขนยาวเลยเข้ากระดุมกระดุมเงิน เสื้อคอจีนแขนยาว ทั้งตัวสั้นและตัวยาว กระดุมหัวแมลงวันที่ใช้ผ้าขดทำแทนกระดุม เสื้อวาดที่ติดกระดุมเงินสีดำมีผ้าขาวม้าพาดบ่า

นอกจากนั้นยังมีเสื้อฮู้(ยาว)ของไทดำถือว่าเป็นของสูง เป็นเสื้อที่ศักดิ์สิทธิ์ จะสวมใส่ในงานพิธีกรรมที่สำคัญเท่านั้นเสื้อฮู้ทั้งหญิงและชายจะสวมใส่ได้ 2 ด้าน ถ้าเป็นงานมงคลจะสวมใส่ด้านที่ไม่มีลวดลายออกข้างนอก ถ้าเป็นงานที่ไม่เป็นมงคล เช่น งานเกี่ยวกับการตายจะสวมใส่เอาด้านที่มีลวดลายสวยงามออกมาข้างนอก

ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงบางครั้งทำให้ทราบถึงสถานภาพการสมรสของผู้หญิงด้วย เช่น ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ผู้หญิงที่เป็นแม่หม้าย(สามีตาย) ผู้หญิงที่เป็นแม่อ้าง(แยกทางกับสามี) นอกจากนี้ยังทำให้ทราบว่าหญิงมีอุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไรด้วย

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงจะมีเสื้อฮู้ประจำตัวทุกคนเหมือนผู้ชาย เสื้อฮู้เป็นเสื้อที่ตัดเย็บด้วยมือเป็นผ้าฝ้ายที่ทอมือ ตัวเสื้อยาวถึงเข่ามีแถบสีแดง เหลือง เขียว เป็นหลัก และหลากหลายสีที่หน้าอกเสื้อ แขนเสื้อ คอเสื้อ

ภาพที่ 12 การแต่งกายของผู้สูงอายุไทดำ

ภาพที่ 13 การแต่งกายของเด็กไทดำ

ภาพที่ 14 การแต่งกายของผู้ชายและหญิงไทดำ

นอกจากนั้นจะใส่เสื้อก้อมเสื้อฮู้(ยาว) เสื้อคอจีน แขนฮู้ แขนเต็น(สั้น) ผ้าหน้าอกกระดุมเป็นจำนวนคี่ เช่น 11 เม็ด 9 เม็ด 5 เม็ดที่ต้องติดใส่กระดุมคี่นั้น เพราะเชื่อว่าใส่กระดุมคี่จะทำให้ขวัญอยู่ ถ้าใส่กระดุมคู่ขวัญจะหนีไม่อยู่กับตัวซึ่งมักจะเจ็บป่วย

สำหรับผ้าชิ้นนั้นมีหลายอย่าง เช่น ผ้าชิ้นดำ ชิ้นลายโม ชิ้นหมี่ มีหัวมีตีน ลายป้ออ้อย ลายมะตุมมะจับ การทอผ้าชิ้นมีขั้นตอนที่ยากเพราะมีลวดลายที่สวยงาม ลวดลายที่สลับซับซ้อน และนิยมทอเป็นฝ้ายสีแดง สีดำ มีลวดลายต่างๆ เช่น ลายเป็นนาครู้ มีหัวสีดำ เขียว ขาว สลับกัน และมีลายขีดมี 2 ลาย ลายผีเสื้อและลายตุ้ม(หมายถึงการมาตุ้มโฮมกัน) ลายชิ้นจะมีสีดำ สีเขียว สีเหลือง ลายนาครู้ลูกอ่อน ชิ้นนางหาญมีลวดลายที่ไทดำถือว่าสวยงามและมีความสำคัญที่สุด ลักษณะผ้าชิ้นนางหาญ แสดงในภาพที่ 15

ภาพที่ 15 ลักษณะผ้าซิ่นนางหาญ

5. อาหาร

สำหรับอาหารของชาวไทดำ ไม่ค่อยนิยมรับประทานเนื้อสัตว์ อาหารจึงประกอบไปด้วยผัก และน้ำพริก อาหารชั้นยอดของชาวไทดำ คือ แจ่วอด ซึ่งทำจากใบบอนคั้นอาหารไทดำส่วนใหญ่ไม่มีรสเปรี้ยว รสชาติเค็มๆเผ็ดๆแสดงในภาพ 16-18

ภาพที่ 16 จูบผัก

ภาพที่ 17 ลาบมะเขือขื่น

ภาพที่ 18 จูบผัก

ในการรับประทานอาหารชาวไทยดำนิยมจัดอาหารเป็นสำรับ ประกอบด้วย ข้าวเหนียว ผัก น้ำพริกและปลาสดแสดงในภาพ 19

ภาพที่ 19 อาหารไทดำเป็นสำรับ

6. ด้านประเพณี

ประเพณีของไทดำมีรายละเอียดดังนี้

1) ประเพณีการเกิด

ประเพณีการเกิดของไทดำบ้านนาป่าหนาด ในอดีตทำคลอดอาศัยหมอตำแย ปัจจุบันผากระกรกและคลอดที่โรงพยาบาลโดยนางพยาบาลเป็นผู้ทำคลอด ก่อนไปคลอดบุตรก็จะมีเพียงการบอกกล่าวผีเรือนให้รับรู้และคุ้มครอง

ก่อนคลอดจะทำพิธีเซ่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” การประกอบพิธีกรรมให้หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีฆ่าไก่ 1 ตัว เช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอด เมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่าสายแห้วยาวประมาณ 2 ข้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนำไปวางไว้ในกระดัง รอกจนกระทั่งสายรกลหลุดออกมา เมื่อสายรกลหลุดพ้นออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วนำไปแขวนที่คอกไม้ใหญ่ในป่า โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอสีรษะคนเดินผ่าน ส่วนแม่ก็ให้ล้างชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อยแล้วนั่งอยู่ไฟเรียกว่า “อยู่กำเดือน” เมื่อถึงเตาไฟให้หันหน้าเข้าหาเตาไฟ เอามือควักเขม่าควันไฟมากิน หลังจากนั้นต้มน้ำร้อนอยู่ไฟและอาบน้ำร้อนที่ต้มผสมใบไม้ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านจนครบเดือน

วันออกไฟ ผู้เป็นแม่จะอาบน้ำสระผม เปลี่ยนเสื้อผ้า รื้อเตาไฟ แต่ให้แม่ต้มน้ำร้อนต่อไป ถ้าเด็กเลี้ยงดูยากจะต้องทำพิธีตามฝันให้ โดยหมอมด (มีไก่ต้ม 2 ตัว ผีอก มัน) สิ่งของที่เตรียมไว้ให้หมอตำขวัญในการออกไฟ คือ ข้าวเหนียว 1 กล่องไก่ต้ม 1 ตัว (ผ่าปาก จิ้มจุ่ม ปาดขา เช่า เครื่องใน ทำความสะอาด แล้วต้มรวมกันกับตัวไก่) ไช้ต้ม 1 ฟอง น้ำต้มไก่ 1 ถ้วย ช้อน 1 คัน น้ำเปล่า 1 แก้ว สุรา 1 ขวด ผายขาวสามเส้น เพื่อใช้มัดแขน ในพิธีกรรมผู้เป็นแม่จะอุ้มลูกอยู่ตรงต่อหน้าบ้านขวัญหรือพาขวัญ อยู่ตรงข้ามกับหมอต้มขวัญ และมีญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดนั่งล้อมรอบ เพื่อมาร่วมพิธีให้กำลังใจผู้เป็นแม่ เมื่อเสร็จพิธีจะรับประทานอาหารร่วมกัน

2) ประเพณีการเลี้ยงดูบุตร

ในอดีตพ่อแม่จะเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรเองตั้งแต่เกิด โดยให้หมอตำแยทำคลอดให้มีการบอกกล่าวผีเรือน ในการเลี้ยงดูบุตรมีการสอนให้ลูกๆของตนเพื่อให้มีสุขภาพดี และสอนให้ลูกชายรู้จักการเลี้ยงชีพ รู้จักทำนา ทำไร่ และหาอาหาร ส่วนลูกผู้หญิงจะสอนให้รู้จักทอผ้าและงานบ้านงานเรือน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเพณีการเลี้ยงดูบุตรของไทดำบ้านนาป่าหนาด ในอดีตพ่อแม่จะเป็นผู้เลี้ยงดูด้วยตนเอง อาหารการกินก็อุดมสมบูรณ์หาได้ง่าย ไม่ต้องซื้อ เวลาจะกินข้าวต้องรอ

ให้ทุกคนมาพร้อมกันก่อนจึงจะกินพร้อมกัน อาหารที่ได้ก็เป็นพวกพืชผัก ปลา สัตว์ป่า ของป่าที่ได้ตามธรรมชาติ บางอย่างสามารถนำไปถนอมเพื่อเก็บไว้กินได้นาน เช่น หน่อส้ม หน่อปึงอดบอน เป็นต้น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่เพื่อกินไข่และกินเนื้อ ปูปลาหาได้ตามท้องนา และล่าห้วย ซึ่งในอดีตมีปลาอยู่อย่างชุกชุม ปลาบางชนิดสามารถนำไปถนอมเป็นอาหารเพื่อเก็บไว้กินได้นานๆ โดยทำเป็นปลามัม ปลาร้า เป็นต้น นอกจากนั้นยังสัตว์ป่าที่มีอยู่ชุกชุมมาก

3) ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน

ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงานของไทยบ้านนาป่าหนาดจากการสัมภาษณ์ และสังเกต พบว่า ในอดีตบ้านใดที่มีลูกผู้หญิง พอถึงวัยที่เป็นสาวแล้ว แม่จะให้ฝึกหัดปั่นฝ้ายบนบ้านหรือบนฮ้านช่วง ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 การปั่นฝ้ายของหญิงสาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงานของไทยบ้านนาป่าหนาดนั้น หญิงสาวไม่ได้ปั่นฝ้ายบนบ้านหรือบนฮ้านช่วง ปัจจุบันไม่มีลานช่วง หนุ่มสาวจะพบและรู้จักกัน ในงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน ตลาดนัด และการพูดคุยทางโทรศัพท์ ไปมาหาสู่กันได้ง่าย บางคนรู้จักกัน รักกัน ตั้งแต่วัยอยู่ในโรงเรียน บางคนไม่บอกกล่าวหรือปรึกษาพ่อแม่ของตน บางคนแต่งงานกันโดยพ่อแม่ไม่รู้ ขั้นตอนการแต่งงานปรับลดลงเหลือเพียง 2 ขั้น คือ ขั้นสู่ขอและขั้นแต่งงาน ฝ่ายชายไม่ต้องนอนกวัน คำสินสอดแพงมาก บางคู่ 2-3 แสน บางคู่ 1-2 แสนบาทประเพณีตั้งใจทำมาหากิน ขยัน จริงใจ และจะแต่งงานกับไทดำด้วยกันเท่านั้น เมื่อชายหนุ่มกับหญิงสาวรักกันก็จะไปบอกกล่าวปรึกษาพ่อแม่ของตนก่อนเสมอเพื่อทำการแต่งงานต่อไปการแต่งงานการในอดีตหนุ่มสาวมักจะพบกันที่ลานช่วง หรือที่บ้านของผู้หญิง เช่นเดียวกันหรือในวันผีเลี้ยงบ้าน(วันกำบ้าน) ถ้าเป็นวันเลี้ยงผีเจ้าบ้าน คนหนุ่มสาวก็จะนัดกันไปฮ้อนกอน (เล่นโยนลูกช่วง) ที่ทุ่งนาใกล้หมู่บ้าน ในเวลาประมาณ 4 โมงเย็นโดยจับกันเล่นเป็นคู่ๆ แล้วโยนมะกอน(ลูกช่วง) ขณะที่โยนมะกอนกันก็จะขับหรือพูดคุยกันไปด้วย อาจเปลี่ยนคู่เล่นบ้างเพื่อความสนุกสนานและดูเกิรยา มารยาท ดูจิตใจกันของฝ่ายตรงข้ามว่าคนใดเหมาะที่จะเป็นคู่ครองของตนถ้าไม่ได้พบกันตอนเลี้ยงบ้านก็จะเป็นวันอื่นๆ บางทีถ้าผู้ชายต้องการจะพบและพูดคุยผู้หญิงสาวในตอนกลางคืนก็จะใช้วิธีเอาไม้ไปแหย หรือกระทุ้งพื้นใต้ถุนบ้านในเวลากลางคืนและต้องแหยตรงที่ผู้หญิงสาวนอน การกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นธรรมเนียมซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่บ้านนา เพื่อเป็นการส่งสัญญาณว่าชายหนุ่มต้องการที่จะพูดคุยกับหญิงสาว บางครั้งอาจจะแหยไปโดนตรงที่นอนของพ่อแม่ของหญิงสาวได้ต้องระวังให้ดี เพราะมีบางคนเอาไม้

แหยไปโดนตรงที่พ่อของหญิงสาวก็มี พ่อแม่ก็จะกระแอมเพื่อบอกให้รู้ว่าตรงนี้ไม่ใช่เนะ เมื่อหญิงสาวยินดียิ่งคุยด้วยก็จะลุกออกมาพูดคุยที่ชานบ้าน บางครั้งหญิงสาวจะเอาฝ้ายมาปั่นหรือปั่นฝ้ายไปด้วยคุยไปด้วย

4) ประเพณีวัยหนุ่ม

การศึกษาอบรม พ่อจะสอนลูกชายให้รู้จักการทำงานไรไถนา จักสาน เช่น สาน กะหลับ กระบุง ช่อ ไซ และภาชนะต่าง ๆ ส่วนแม่จะสอนลูกสาวให้รู้จักการทำงานบ้านการเรือนปั่นฝ้าย เลี้ยงไหม สาวไหม ทอผ้า และการประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้า การเลือกคู่ครอง เมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มวัยสาว ผู้สาวจะชวนเพื่อน ๆ ไปลงช่วงปั่นฝ้ายเป็นกลุ่ม ๆ ในยามค่ำคืนของฤดูหนาว ส่วนผู้สาวก็จะชวนกันไปเยี่ยมสาวปั่นฝ้ายโดยเป่าปี่แล้วขับโห่ทวนเวียนไปมาตามช่วงโน้นบ้างช่วงนี้บ้าง มีการขับโต้ตอบกันไปมาระหว่างหนุ่มสาวจนตีกินจึงกลับขึ้นเรือนโดยมีผู้สาวที่ชอบพอกันติดตามไปส่ง กระทำเช่นนี้เป็นกิจวัตรประจำจนเกิดความรักซึ่งกันและกัน ฝ่ายชายจะเล่าให้พ่อแม่ฟังเกี่ยวกับเรื่องที่ตนไปรักกับผู้หญิงแล้วอยากได้เป็นภรรยาหลังจากนั้นพ่อแม่ก็จะไปหาหรือบรรดาลูกบ้านเอาที่นับถือ แล้วแต่ง"พ่อไซ"ไปถามผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง 2-3 ครั้ง โดยปกติการไปถามครั้งแรกหรือครั้งที่สองพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะยังไม่ตอบตกลงหรืออาจบอกปัดก็ได้ ดังนั้นจึงไปถามอีกเป็นครั้งที่สามเรียกว่า ถามขาด เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงตอบรับก็เป็นอันว่าตกลงให้แต่งงานกันได้ หลังจากนั้นจะเตรียมพิธีกินตองน้อยเป็นพิธีสู่ขอเรียกว่า "ไปสอ" ฝ่ายชายจะจัดเตรียมพาข้าวหรือขันหมากสู่ขอ โดยฆ่าไก่ 4 ตัว แยกเป็น 4 ห่อ สิ่งของประกอบพิธีสู่ขอจะให้เป็นห่ออย่างละ 4 ห่อ ได้แก่ ปลาบึง 4 ห่อ หนัหวาด 4 ห่อ (เปลือกไม้ใช้เคี้ยวกับหมาก) พลุ 4 ห่อ เหล้า 4 ขวด จัดใส่สำหรับมอบให้เฒ่าแก่ญาติฝ่ายเจ้าสาว แล้วมอบตัวเป็นเขยกวันในคืนนั้น เพื่อเตรียมพิธีกินตองใหญ่(แต่งงาน)ต่อไป เขยกวันจะอาศัยอยู่ที่บ้านเจ้าสาวเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่พิธีกินตองโดยใช้เวลา 2 เดือน ถึง 1 ปี บางรายอาจใช้เวลา 3-4 ปี และยังไม่มีสิทธิอยู่กินกันจนสามีกรรยา เพราะผิดผีเรือน จะต้องนอนอยู่ทางกวัน (ปลายเท้าของพ่อตาแม่ยาย) หลังจากพิธีสอฝ่ายหญิงยังมีสิทธิเสรีในการพูดคุยกับผู้ชายคนอื่นที่มาเยี่ยมพาราสี โดยว่าที่สามีจะต้องทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นและไม่โกรธ ทั้งนี้เพื่อทดสอบความอดทน ออกกลั่นในอารมณ์

5) ประเพณีการตาย

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย การตายถือเป็นเรื่องปกติของมนุษย์โดยทั่วไป การประกอบพิธีกรรมของแต่ละเผ่าพันธุ์แตกต่างกันไปตามความเชื่อของตน ไทดำเชื่อว่าชีวิตหลังการตาย จะไปอยู่ที่เมืองฟ้าทำมาหากินเช่นเดียวกับเมืองคน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทยดำ คือแบบฝังศพที่เป็นพิธีแบบดั้งเดิม เมื่อมีคนตาย ชาวบ้านจะปิดประตูหน้าต่างและหยุดทำงาน จนกว่าจะนำศพไปฝังที่ป่าช้า เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะเอาคนจากบ้านที่ไม่ปิดประตูหน้าต่างไปด้วยหรือวิญญาณผู้ตายจะเข้าไปในบ้านที่เปิดประตูหน้าต่างไว้

ประเพณีไทดำเมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะมีการยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด เพื่อเป็นสัญญาณบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน ซึ่งทุกคนจะหยุดทำงานจนกว่าจะนำศพไปฝัง ภายหลังตายบรรดาญาติพี่น้องจะช่วยกันอาบน้ำศพ จากนั้นก็แต่งตัวด้วยชุดเสื้อผ้าของเผ่าไทดำ นำผ้าแพรสีขาวมาเย็บเป็นถุงบรรจุศพแล้วใช้ไหมเย็บติดให้เรียบร้อย บรรจุลงในโลงศพโดยใช้ผ้าคลุมหน้าศพไว้

ผืนหนึ่ง กรณีเด็กน้อยตายจะไม่ประกอบพิธีกรรมตายวันไหน ให้นำไปฝังในวันนั้น ส่วนคนหนุ่มสาวถ้าตายตอนกลางคืนใน เช้าวันรุ่งขึ้นให้ฆ่าหมูหรือวัว ควาย 1 ตัว ทำอาหารจัดสำหรับ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย กินเรียกว่า “เฮ็ดตาย” พอถึงตอนเย็นก็นำ ไปฝัง ส่วนคนวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุตายเก็บศพไว้ 1-2 คืน แล้วจึงนำไปฝัง และฆ่าหมูหรือวัวควาย 1 ตัว เฮ็ดตายให้ผู้ตาย ในเช้าของวันที่จะนำไปฝัง การทำพิธีฝังฆ่าหมู 1 ตัว อุทิศให้ เรียกว่า หมูเข้าขุม หลังจากนั้นอีก 3 วัน จะทำพิธีเฮ็ดเฮียวซึ่งเป็น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้โดยนำเครื่องเฮียวไปส่งให้ที่ ป่าช้า

เมื่อเสร็จพิธีฝังศพ ผู้ไปร่วมพิธีศพทุกคนจะลงไปอาบน้ำชำระร่างกายและสระผมในแม่น้ำ เพื่อชำระสิ่งอัปมงคลทั้งหลายออกจากร่างกาย พอถึงตอนเย็นหมอบขวัญจะทำพิธีสู่ขวัญ ให้แก่ครอบครัวของผู้ตายและผู้ไปส่งศพ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ทุกคน หลังจากนั้นครอบครัวของผู้ตายจะจัดสำหรับอาหารไปทานอุทิศให้ที่หลุมฝังศพผู้ตายเป็นเวลา 7 วัน พอครบวันที่เจ็ด เชยยก จะทำพิธีเชิญขวัญหรือวิญญาณของผู้ตาย ขึ้นไปเป็นผีเรือน โดยนำไปไว้ด้านในสุดของเรือนเรียกว่า “กะ ล่อหอง” เพื่อปกป้องคุ้มครองลูกหลานและสมาชิกในครอบครัว ให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป หลังจากนั้นเมื่อครบรอบวันตายทุก ๆ 10 วัน จะจัดพาข้าวเป็นสำรับเล็ก ๆ ทำพิธีเซ่นผีเรือนเรียกว่า “เสนเทวดาปาดตง” หรือ “มือปาดตง” นำไปวางไว้ที่ห้องผีเรือน โดยใช้อาหารจากที่สมาชิกในครอบครัวรับประทานในชีวิต ประจำวัน ส่วนการ “เสนปาดตง” พิเศษจะทำในเวลาที่ ได้ ผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวข้าว ทำพิธีเสนปาดตงเพื่อทานข้าว ใหม่ให้ผีเรือนกินก่อนสมาชิกของครอบครัวเป็นการแสดงความ กตัญญูตงเวลาที่ต่อผู้มีพระคุณเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว และลูกหลาน

ส่วนในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกี่ยวกับการ ตายของไทยดำไปบ้างแต่ยังคงรักษาการฝังศพไว้ บางคนปิด ประตู หน้าต่าง บางคนหยุดทำงาน บางทีเก็บศพไว้หลายวัน บรรจุศพด้วยโลงไม้อัดและโลงเย็น ใช้น้ำหอมเข้ามาพร้อมกับน้ำ มะพร้าวล้างหน้าศพ มีการจุดธูปเทียนกราบเคารพศพ จัด ตกแต่งโลงศพให้สวยงามด้วยดอกไม้ ไร่ถยนต์หรือรถไถนา หามศพแทนคนมีการนำเครื่องดนตรีมาเปิดในงานศพและมีการเก็บเงินค่ามาปนกิจศพ ซึ่งไม่มีกิจกรรมนี้ในอดีต

7. ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ

พิธีกรรมของไทยดำ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) พิธีแต่งงานหรือกินดองใหญ่

เป็นพิธีแต่งงานของไทยดำ มีกำหนด 3 วัน บาง ครั้งจะจัดพิธีพร้อมกับการ “เสนเรือน” วันแรกฝ่ายชายจะทำพิธี เซ่นผีเรือนที่บ้านเจ้าสาว โดยฆ่าหมู 1 ตัว ไก่ 8 ตัว ปลาบึง 8 ห่อ หาด 8 ห่อ พลุ 8 ห่อ เหล้าไห 2 ไห พร้อมกับเงินสินเลี้ยง หรือค่านาม 5 หมัน 2 บี (หมันเป็นหน่วยนับมีค่าเท่ากับเงิน ปอนด์ของฝรั่งเศสส่วนบีเป็นเศษของปอนด์) และฆ่าควาย 1 ตัว เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน วันที่สองสะใภ้ใหม่จะไปพยามเรือน พ่อปู่แม่ย่า คือ ไปเยี่ยมพ่อแม่ของสามีตั้งแต่ตอนเช้าเพื่อแสดง ความเคารพ สะใภ้จะต้องมีของไปฝาก เช่น ผ้าเปียว (ผ้าคลุม ศีรษะของสตรีเผ่าไทดำ) ผ้าปู ที่นอน ชิ้นไหม เสื้อ กุ้งย้อม ที่ทำ จากฝีมือของตนเอง ส่วนพ่อปู่แม่ย่าจะให้เงินรับไหว้จำนวน 5-10 หมัน หรือให้สิ่งของตอบแทนตามสมควรแก่ฐานะ หลัง จากนั้นก็จะไปบิไหว้ญาติผู้ใหญ่ของสามี จนกระทั่งถึงตอน

บ่ายจึงเดินทางกลับไปรับประทานอาหารเรียกว่า กินงายหัว ส่วนวันที่สามของพิธีแต่งงานเป็นวันสรุปเพื่อเก็บของที่ยืมมา จัดงานส่ง ทำอาหารเลี้ยงผู้ที่อยู่ช่วยงาน ส่วนมากจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทและเพื่อนบ้านใกล้เคียงธรรมเนียมดั้งเดิมของไทยดำ ผู้เป็นชายจะต้องอยู่ที่บ้านของพ่อตาแม่ยาย มีกำหนด นานถึง 12 ปี จึงจะมีสิทธิกลับคืนไปอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายสามีหรือ ปลุกเรือนใหญ่อยู่ใกล้ ๆ กับพ่อแม่และญาติฝ่ายสามีต่อมาลดลงเหลือ 8 ปีปัจจุบันลดลงเหลือ 4 ปี “มานทาง” หญิงใดมีท้อง นอกสมรสเรียกว่า “มานทาง” จะถูกสังคมลงโทษ โดยถูก อำนาจการปกครองของหมู่บ้านปรับไหมทั้งชายและหญิงเป็น เงิน 1 หมัน 5 บี เรียกว่า “เงินล้างน้ำล้างท่า” แล้วให้อยู่กินเป็น สามี-ภรรยาอีก ถ้าหากฝ่ายชายไม่ยอมรับเป็นภรรยาจะต้อง เสียค่าปรับไหมให้แก่ฝ่ายหญิงเป็นเงิน 30 หมัน ในกรณีที่หญิง นั้นตายจะถูกชาวบ้านปรับไหมเรียกว่า “เฮียวชาว” โดยให้ฆ่า ควาย 1 ตัวเพื่อเลี้ยงผู้มาช่วยงานศพแล้วมอบความรับผิดชอบ การจัดงานศพให้ฝ่ายชายรับภาระทั้งหมด

2) พิธีขับมด

พิธีขับมดเป็นจารีตในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ของไทยดำ เมื่อมีคนเจ็บป่วยเรื้อรังในครอบครัว รักษาด้วยหมอ ยาพื้นเมืองแล้วไม่หาย สามีภรรยาหรือญาติของผู้ป่วยจะไปหา “หมอเหยา” มาเสกเป่าเหียวยาแก้ไข ถ้ายังไม่หายก็จะไปเชิญ หมอมดมาทำพิธีรักษา หมอมดจะรักษาด้วยการขับมดและ เสี่ยงทาย เพื่อให้ทราบสาเหตุของการเจ็บป่วย

การรักษาของหมอมดไม่มีข้อห้ามในการรักษา ร่วมกับแพทย์แผนปัจจุบัน เป็นการรักษาทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้ ป่วยมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น ซึ่งอาจทำให้หายจากการเจ็บป่วย

3) พิธีปาดตัง

พิธี ปาดตัง เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเรือนที่สำคัญของ ชาวไทยดำ การปาดตัง คือ การจัดข้าวปลาอาหารใส่พาน (ปาดตัง) ไปวางไว้เพื่อให้ผีเรือนกินที่กะล่อหอง(ห้องผีเรือน) ผี เรือนของไทยดำ มี 2 อย่าง คือ ผีผู้ตัว กับผีผู้น้อย กะล่อหองผี เรือนผู้ตัวจะมีฝาปิด เจาะรูเล็กๆที่พื้นห้อง ต่างจากกะล่อหอง ผีเรือนผู้น้อยที่ไม่มีฝาปิด เจาะรูเล็กๆที่ข้างฝา พิธีปาดตังของ ชาวไทยดำ มี 3 อย่าง ได้แก่ ปาดตังธรรมดา ปาดตังใหญ่ และ ปาดตังตอนเสนเรือน (สมัยภาษาเขมรระบอง ไพศุณย์, 6 เมษายน 2558)

ภาพที่ 19 พิธีปาดตังใหญ่ของไทยดำบ้านนาป่าหนาด

4) พิธีเสนเรือน

พิธีเสนเรือน เป็นพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนของชนเผ่าไทดำ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุก

ครอบครัวเป็นประจำ 2-3 ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความพร้อมของครอบครัว เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ “หมอเสน” ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ รวมทั้งแขกเชิญ ในกรณีที่เจ้าบ้านหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นพนักงานของรัฐมีตำแหน่งสำคัญจะเชิญแขกจำนวนมาก บางครั้งแขกมาร่วมงาน 200-300 คน ญาติที่มาร่วมงาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือญาติสืบสายโลหิตจะแต่งกายแบบธรรมดา และญาติจากการแต่งงานได้แก่ฝ่ายชายหรือสะใภ้ จะแต่งกายพิเศษด้วยชุด “เสื้ออี” หรือเสื้อยาวเพื่อเป็นการเคารพผีเรือน และเป็นที่สังเกตให้ผู้มาร่วมงานรู้ว่าเป็นแขกหรือสะใภ้ ก่อนทำพิธีเสนเรือนจะจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เหล้า หมู 1 ตัว ตามปกติจะเตรียมต้มเหล้าไว้ล่วงหน้าใส่ไหฝังดินไว้ 6 เดือน ถึง 1 ปี เพื่อให้ได้เหล้าที่มีคุณภาพดี ส่วนหมูจะเตรียมเลี้ยงไว้ล่วงหน้าเป็นเวลา 1 ปี

5) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน

เจ้าบ้านเป็นความเชื่อของไทยอย่างหนึ่งที่สร้างความมั่นใจ สร้างความปลอดภัยและสร้างกำลังใจให้กับชาวไทยดำ การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ไทยดำ มีความเชื่อในเรื่องผีเจ้าบ้านซึ่งมีอิทธิฤทธิ์เป็นเสมือนเทพหรือเทวดาที่ดูแลรักษาหมู่บ้าน คุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขทั้งการเดินทางไปทำงานที่อื่นนอกหมู่บ้านให้ปลอดภัย เป็นที่พึ่งในการทำนาทำไร่ และทำการเกษตรอื่นๆ ไทยดำจึงทำพิธีเลี้ยงเจ้าบ้านทุกปี

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทยดำในจังหวัดเลยพบว่าชาวไทยดำมีศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ได้แก่ ได้แก่ การเที่ยวชมบ้านเรือนชาวไทยดำ โดยที่บ้านไทยดำมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตนเอง และการเที่ยวชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประกอบด้วยประเพณี การแต่งกาย ภาษาและวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของศรัชัย ไทรชมพู (2548) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยและมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรมไทยและมอญในพื้นที่ศึกษามีศักยภาพทั้งทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับนิยามการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของพยอม ธรรมบุตร (2548) ที่กล่าวถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจว่า นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อดสาหกรรม และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปะ พิพิธภัณฑสถานทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเข้าสู่สัมผัสเพื่อแสวงหาประสบการณ์ด้านวัฒนธรรม จากพื้นที่ๆ เข้าไปท่องเที่ยว การเยี่ยมชมแหล่งศิลปะของชุมชนพื้นเมืองของท้องถิ่นตลอดจนมีส่วนร่วมในงานฉลองขนบธรรมเนียมพิธีกรรมของชนเผ่าพื้นเมือง การร่วมชมการจัดการแสดงจากสำคัญในประวัติศาสตร์ ดังนั้น การพัฒนาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมในด้านการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี การพัฒนา อนุรักษ์ความงามงดงาม สร้างความประทับใจ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบประเพณีต่างๆของไทยจึงควรจัดทำเป็นข้อมูลเชิงวิชาการ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้มีการศึกษา ให้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ดังกล่าวในรูปแบบต่างๆ เช่น แผ่นพับ ไปสเตอร์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อซีดี (CD) อินเทอร์เน็ต อื่นๆ เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำไปสู่การปฏิบัติ

ผลจากการศึกษา ทำให้ทราบข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับประเพณีที่สำคัญของไทยดำซึ่งควรรักษาไว้ให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ ร่วมกันตัดสินใจร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้เกิดการเป็นเจ้าของและรับประโยชน์และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

เอกสารอ้างอิง

- พยอม ธรรมบุตร. (2548). เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Payom Tammabut.(2548). **Documentation of teaching principles ecotourism.** Bangkok: Institute of green travel Srinakharinwirot University.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์ ,(2548). การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไทยดำ วิชานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- Pettabong Paison (2005). **The modified Tai Dam's identity.** Thesis of Doctoral Degree . Faculty of Humanities and Social Science , Loei Rajabhat University.
- เพชรตะบอง ไพศุณย์ .(6 เมษายน 2558). ประธานพิพิธภัณฑสถานไทยดำ . สัมภาษณ์
- Pettabong Paison (March 6, 2015). Chair of Tai Dam Museum , Interview
- ศรัชัย ไทรชมพู และคณะ(2548) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยและมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- Sonchai Chaichompoo.(2548) Development of sustainable tourism, lifestyle and culture of Thailand Mon Prapadaeng. Samut Prakarn Province. Bangkok: Rajabhat Pranakorn University
- สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน (2546) .ผลกระทบของการท่องเที่ยว

ต่อชุมชน : บ้านม้งดอยปุย .วิทยานิพนธ์มหา
บัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Sunisa Chanrattanayotin (2003). **The impact of tourism
on the community: Ban Hmong Doi Pui**. Thesis
of master degree Faculty of Sociology and
Anthropology Thammasart University.